

**Совгиря Аліна, студентка 3 курсу спеціальності «Економіка»
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»**

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ УКРАЇНИ

Освіта завжди була серцем будь-якої держави. У час війни вона перетворюється не лише на сферу знань, а й на простір виживання для мільйонів дітей, студентів і викладачів. Сьогодні українська освіта переживає найскладніше випробування, але саме в цій кризі формується майбутня сила країни.

Актуальність теми полягає в тому, що відновлення освіти безпосередньо впливає на національну безпеку, адже освічене суспільство є більш стійким до зовнішніх загроз, дезінформації та соціальних конфліктів. Воно формує критично мислячих громадян, здатних захищати демократичні цінності та сприяти розвитку державності. Освіта забезпечує соціальну стабільність, оскільки створює умови для інтеграції різних соціальних груп, знижує рівень соціальної напруги та нерівності, а також сприяє відновленню довіри між поколіннями. Вона є основою для перспектив економічного та інноваційного розвитку держави, оскільки формує людський капітал, необхідний для модернізації економіки, розвитку науки, технологій та підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Головною метою цього дослідження є глибоке осмислення сучасного стану системи освіти в умовах воєнного стану, виокремлення її головних викликів та пошук ефективних алгоритмів відновлення. Особлива увага приділяється новим моделям навчання, психологічним аспектам та міжнародному досвіду, який може стати основою для реформування.

Методологія ґрунтується на поєднанні аналізу наукових джерел, офіційних звітів та практичного досвіду інших країн, які відновлювали свої освітні системи після конфліктів. В дослідженні використовуються як класичні

наукові методи (аналіз, синтез, порівняння), так і сучасні підходи — моделювання, прогнозування та кейс-стаді.

У ході роботи виникають відповіді на ключові питання: які головні виклики стоять перед українською освітою сьогодні, як організувати її відновлення у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, які сучасні технології можуть посилити якість і доступність навчання.

Практичний результат полягає у формуванні конкретних рекомендацій для органів влади, університетів та громадських організацій. Ці рекомендації допоможуть створити освіту нового покоління — більш гнучку, інноваційну та стійку до криз.

Для початку розглянемо стан системи освіти в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку.

Повномасштабна війна докорінно змінила українську освіту. За даними Міністерства освіти і науки України, понад 3000 навчальних закладів було пошкоджено, сотні зруйновано повністю. Частина дітей і студентів вимушені продовжувати навчання за кордоном, а тисячі викладачів опинилися в зоні бойових дій або виїхали з країни. [3]

Попри складні умови, освітній процес не зупинився. Українські школярі складають іспити онлайн, студенти захищають дипломи у Zoom, а викладачі створюють курси на спеціальних EdTech-платформах. Такі виклики формують абсолютно нову модель освіти, де ключову роль відіграє гнучкість та технології.

Таблиця 1

Проблеми та можливі шляхи вирішення в освіті під час війни

Проблеми	Можливі шляхи вирішення
1. Руйнування інфраструктури	Міжнародні інвестиції, державні програми відбудови, залучення студентів-волонтерів
2. Кадрова криза	Стипендії та гранти для педагогів, міжнародні програми обміну, мотиваційні пакети

3. Нерівний доступ до освіти	Розвиток цифрових технологій, забезпечення інтернетом віддалених територій
4. Психологічні наслідки війни	Програми підтримки, консультації психологів, тренінги для викладачів
5. Еміграція молоді	Створення сучасних умов в українських університетах, подвійні дипломи з європейськими ВНЗ

Примітка: розроблено автором на основі проведеного дослідження.

Не менш важливим є роль учителя та громади у відновленні освіти. Учитель виступає не лише носієм знань, а й наставником, який формує цінності, світогляд та громадянську позицію учнів. У час війни вчитель стає не лише педагогом, а й наставником, психологом і навіть волонтером. У багатьох громадах саме викладачі організовують безпечні освітні простори, інтегрують дітей-переселенців, створюють культурні та освітні хаби. Така самоорганізація стає основою відновлення довіри до освітньої системи.

У умовах війни він стає моральним орієнтиром, допомагає долати наслідки психологічних травм, підтримує мотивацію до навчання та створює атмосферу довіри й взаємоповаги. Водночас активна участь громади є запорукою сталого відновлення освітнього процесу. Саме громада забезпечує взаємодію школи, батьків, місцевої влади та громадських організацій, сприяючи відновленню матеріально-технічної бази, організації безпечного простору для дітей і залученню додаткових ресурсів. Спільними зусиллями вчителів та громади формується середовище, у якому освіта стає не лише засобом отримання знань, а й потужним інструментом соціальної згуртованості, духовної єдності та розвитку суспільства.

Громади відіграють ключову роль: вони об'єднують ресурси, шукають партнерів, створюють нові навчальні формати. Співпраця школи, батьків та

місцевої влади дозволяє формувати стабільне освітнє середовище навіть у складних умовах.

Тож зробимо акцент на соціально-психологічному аспекті.

Війна завдає значних травм дітям і студентам. Втрата дому, розлука з близькими, постійна тривога — усе це впливає на здатність до навчання. Тому психологічна підтримка має стати невід’ємною частиною освітнього процесу.

Етапи психологічної підтримки учнів і студентів:

1. Діагностика емоційного стану.
2. Індивідуальні та групові консультації з психологами.
3. Використання арт-терапії, ігрових методик, спортивних активностей.
4. Інтеграція курсів з емоційної стійкості у навчальні програми.

Далі розглянемо шляхи та алгоритми відновлення системи освіти в умовах воєнного стану.

Відновлення освіти є стратегічним завданням для України, адже саме система освіти формує людський капітал, що є основою для подальшої відбудови та розвитку країни. Світовий досвід свідчить, що навіть після масштабних воєнних конфліктів можлива модернізація й успішна трансформація освітньої галузі. Приклади Німеччини, Боснії і Герцеговини, Сирії та Хорватії показують різні алгоритми та підходи, які можуть бути використані й в українських реаліях. [7] [8]

Після Другої світової війни Німеччина здійснила масштабну реформу освітньої системи. Вона включала денацифікацію навчальних програм, очищення їх від ідеологічної пропаганди, а також впровадження демократичних цінностей. Важливим фактором відновлення стала міжнародна допомога, зокрема «План Маршалла», що дозволив швидко відбудувати школи та університети. Значну роль відіграв і регіональний підхід — управління освітою на рівні федеральних земель, що дало змогу врахувати місцеві потреби. Для України цей досвід цінний тим, що потребує оновлення змісту освіти, посилення громадянських компетентностей і демократичних орієнтирів.

Досвід Боснії і Герцеговини, яка пережила війну у 1990-х роках, демонструє важливість міжнародної підтримки. Значна роль у відновленні освіти належала ООН та ЮНЕСКО, що координували освітні програми і допомагали створювати умови для навчання дітей з різних етнічних груп. Важливим завданням стало подолання розколу суспільства через інклюзивні проєкти у сфері освіти. Крім того, у школах реалізовувалися програми психологічної підтримки дітей, які зазнали воєнних травм. Для України цей досвід актуальний у контексті розвитку міжнародного партнерства та створення програм психосоціальної допомоги учням і педагогам. [7]

У Сирії, де збройний конфлікт триває й досі, освітня система змушена адаптуватися до умов нестабільності. Тут набули поширення цифрові рішення — створюються онлайн-платформи для навчання дітей-біженців, а також мобільні школи й пересувні класи в районах, де відсутня можливість відновити інфраструктуру. Значну роль відіграє сирійська діаспора, яка фінансує освітні проєкти. Для України цей приклад доводить, що цифровізація, розвиток дистанційної та мобільної освіти є необхідними для забезпечення доступу до знань навіть у надзвичайних умовах. [8]

Хорватія після війни 1991–1995 років зосередила зусилля на швидкому відновленні освітньої інфраструктури. Значну допомогу країна отримала від Європейського Союзу та міжнародних інституцій. Окрім будівництва та відновлення шкіл, увага приділялася інтеграції дітей-біженців у навчальний процес, а також формуванню патріотичних цінностей для об'єднання суспільства. Для України цей досвід є важливим у контексті створення умов для повернення внутрішньо переміщених осіб і відновлення освітніх закладів на звільнених територіях [7].

Таким чином, аналіз світового досвіду свідчить, що для України особливо актуальними є такі алгоритми: цифровізація та розвиток онлайн-платформ для забезпечення безперервності навчання; розширення міжнародного партнерства з університетами, фондами та міжнародними організаціями; відновлення освітньої інфраструктури за рахунок державних та міжнародних інвестицій;

впровадження системи психологічної підтримки учнів, студентів і педагогів; а також мобілізація молоді шляхом залучення до програм відбудови країни.

Відновлення освіти в умовах воєнного стану — це не лише технічне чи фінансове завдання, а й стратегічний виклик, що передбачає формування нової якості освітнього простору, здатного забезпечити інтеграцію України у європейський та світовий освітній простір.

Роль громади у відновленні освіти полягає у забезпеченні матеріальної підтримки навчальних закладів, організації співпраці з місцевою владою та міжнародними партнерами, створенні безпечного й дружнього середовища для дітей і педагогів, а також у формуванні партнерських відносин між батьками, школою та суспільством. Громада допомагає долати наслідки кризових ситуацій, інтегрує внутрішньо переміщені сім'ї, сприяє соціальній згуртованості й розвитку громадянської відповідальності. Завдяки активній участі громади процес відновлення освіти стає ефективним, стійким і орієнтованим на довгостроковий розвиток.

Окремої уваги заслуговують альтернативні форми здобуття освіти в умовах воєнного стану.

В умовах війни зростає популярність альтернативних форматів навчання. Дистанційні школи, онлайн-курси, міжнародні освітні програми та мобільні додатки стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Новітні технології, зокрема віртуальні лабораторії та симулятори, відкривають нові можливості для студентів технічних і медичних спеціальностей.

Таблиця 2.

Альтернативні форми здобуття освіти в умовах воєнного стану

Форма освіти	Приклади реалізації
Дистанційне навчання	Prometheus, Coursera, Diia.Освіта
Гібридні моделі	Поєднання онлайн-занять з офлайн-практиками
Міжнародні програми	Erasmus+, подвійні дипломи

Мобільні платформи	Застосунки для смартфонів, інтерактивні курси
Віртуальні лабораторії	Симулятори для інженерних та медичних спеціальностей

Примітка: розроблено автором на основі проведеного дослідження.

Також варто розглянути технологічні інновації та перспективи розвитку української освіти у 2030–2035 роках. [11]

Майбутнє освітньої системи напряду залежить від рівня інноваційності, відкритості до змін та здатності інтегрувати сучасні технології у навчальний процес. Уже сьогодні штучний інтелект, адаптивні освітні платформи, інтерактивні симулятори, цифрові підручники й віртуальні лабораторії поступово стають звичними елементами навчання. Використання доповненої та віртуальної реальності відкриває нові можливості для вивчення природничих наук, медицини чи інженерії, роблячи освіту більш практичною та орієнтованою на навички.

Українські стартапи в галузі EdTech, такі як Mate academy, Preply та інші інноваційні проєкти, демонструють значний потенціал глобальної інтеграції. Вони не лише формують позитивний імідж країни, але й створюють конкурентне середовище для молодих спеціалістів. Крім того, розвиток дистанційних платформ дозволяє українським учням та студентам отримувати знання навіть у кризових умовах, що особливо важливо в часи воєнних викликів. [14] [13]

Прогнози розвитку освіти до 2030 року передбачають кілька сценаріїв:

Оптимістичний сценарій — активна інтеграція у європейський освітній простір, формування університетів світового рівня, міжнародні наукові програми та залучення іноземних студентів до навчання в Україні.

Реалістичний сценарій — поступове відновлення інфраструктури, активна цифровізація навчальних закладів, розширення доступу до сучасних технологій у сільських та віддалених громадах, підтримка змішаних форм навчання.

Кризовий сценарій — збереження освітніх диспропорцій, нерівність доступу до якісних ресурсів, відтік молоді та кадрів за кордон у пошуках кращих умов для розвитку.

Питання збереження системи освіти в умовах воєнного стану залишається ключовим викликом. Воно можливе лише за умови консолідації зусиль держави, суспільства та міжнародних партнерів. Насамперед потрібно гарантувати фізичну безпеку учасників освітнього процесу шляхом створення укриттів у школах, розвитку дистанційних та гібридних форматів навчання. Не менш важливим є фінансова та моральна підтримка педагогів, адже саме вони забезпечують стійкість системи в найскладніші періоди.

Розвиток цифрових технологій, розширення доступу до інтернету та інноваційних ресурсів має стати стратегічним пріоритетом. Особливу роль відіграє забезпечення рівного доступу до знань для дітей із різних регіонів, включно з тими, хто вимушено переміщений чи проживає у прифронтових зонах. Варто посилювати співпрацю з міжнародними організаціями, які можуть надати не лише фінансову, а й технологічну підтримку.

Крім того, залучення бізнесу до інвестицій в освіту здатне сформувати нові можливості для розвитку. Партнерство між освітніми закладами та приватним сектором може стимулювати створення сучасних навчальних програм, стипендій, грантів і дослідницьких проєктів. Також важливо створювати умови для самореалізації та професійного зростання молоді в Україні, зокрема через розвиток стартап-культури, програм підтримки інновацій та інкубаторів для молодих спеціалістів.

По закінченню дослідницької роботи можна сформулювати висновок що освіта у воєнний час — це виклик і шанс водночас. Вона вчить стійкості, гнучкості та відповідальності. Відновлення освітньої системи стане запорукою відбудови країни в цілому. Адже освіта — це інвестиція у життя, без якої неможливий розвиток держави. І найголовніше — українці доводять світові свою незламність: навіть у найважчих умовах ми зберігаємо віру в знання, культуру та майбутнє нашої держави. **РАЗОМ ДО ПЕРЕМОГИ!!!**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» (2017). – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. Закон України «Про вищу освіту» (2014). – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційні статистичні дані (2022–2025). – <https://mon.gov.ua>
4. Кремень В.Г., Лук'янова Л.Б., Таланова Ж.В. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. – Київ: Педагогічна думка, 2023.
5. Таранова Н. Які професії будуть потрібні у 2024–2025 рр. – Delo.ua. – <https://delo.ua>
6. Самко М. Які професії затребувані в Україні у 2024–2025 рр. – Lemon.school. – <https://lemon.school>
7. European Commission. Education in Bosnia and Herzegovina. Eurydice Report, 2020. – <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice>
8. UNICEF. Education in emergencies: Lessons from Liberia and Syria. – <https://www.unicef.org/education>
9. UNESCO. Protecting education in Afghanistan. UNESCO, 2022. – <https://unesdoc.unesco.org>
10. Stern S. Marshall Plan 1947–1997: A German View. – Bonn, 1997.
11. OECD. The Future of Education and Skills 2030. – <https://www.oecd.org/education/2030-project>
12. World Bank. Ukraine Education Recovery Needs Assessment. – 2023. – <https://www.worldbank.org>
13. Preply. Ukrainian EdTech startup expanding globally. – <https://preply.com>
14. Mate academy. Coding education and EdTech in Ukraine. – <https://mate.academy>